ТРАНСПОРТНІ СОЦІОЛЕКТИЗМИ В УКРАЇНСЬКОМОВНИХ ЗМІ ПОЧАТКУ ХХІ СТОРІЧЧЯ

doi: 10.12958/2227-2631-2025-1-51-152-162

Олександр Стишов,
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української мови
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-6192-255X

У статті розглянуто транспортні соціолектизми, зокрема різні жаргонізми й сленгізми, що функціонують у мові ЗМІ початку ХХІ сторіччя. Це переважно субстандартні одиниці, ще не зафіксовані в українських тлумачних і соціолектних лексикографічних працях. Матеріалом дослідження цієї студії були транспортні соціолектизми, дібрані методом суцільної вибірки з різноманітних ЗМІ (газет, журналів, теле- і радіопередач), корпус яких становить понад 120 слів. Автор чітко розрізняє терміни «жаргон» і «сленг», подає власні дефініції та переконливі приклади названих спеціальних слів. У результаті аналізу зібраного корпусу лексичних одиниць було виявлено, що характерною особливістю мови масмедіа останніх років є активізація використання різноманітних соціолектизмів із сфери транспорту з метою надання повідомленню більшої образності, емоційності й експресивності, нерідко нетрафаретності, а також для полегшення сприйняття інформації читачами, слухачами, глядачами. У статті детально проаналізовано основні тематичні групи транспортної субстандартної лексики. Виявлено, що в деяких жанрах масмедіа (інтерв'ю, репортаж, бесіда, фейлетон, коментар) найбільш чисельною є група на позначення різноманітних марок і особливостей автомобілів та інших засобів пересування (номіновано за характерними рисами, своєрідністю їхньої будови, зовнішнього вигляду, звукового супроводу, на позначення різних предметів довкілля). Також засвідчено, що значна кількість субстандартних одиниць – це назви різних частин автомобілів, номінації дій і станів, іменування водіїв. Менш чисельні групи на позначення неякісних автомобілів або транспортних засобів із дефектами чи пошкодженнями та для називання видів пального, різноманітні соціолектизми, нерозривно пов'язані з транспортом. Засвідчено, що в усіх тематичних групах домінують оцінні одиниці, що постали переважно завдяки метафоричному перенесенню. Виявлено, що в словотворенні транспортних соціолектизмів істотно переважає семантична деривація, продуктивними також є суфіксація та універбація. Малопродуктивними у творенні аналізованих слів є префіксальний, префіксально-суфіксальний способи та основоскладання. Синонімія також характерна для досліджуваного виду субстандартної лексики.

Уведено до наукового обігу значну кількість некодифікованих транспортних соціолектизмів.

Ключові слова: мова ЗМІ, сленг, соціолектизм, субстандартна лексика.

Styshov Oleksandr. Transport sociolectisms in Ukrainian-language media of the early 21st century

The article examines transport sociolectisms that function in the mass media of the early 21st century. These are mainly substandard units that have not yet been recorded in Ukrainian sociolect dictionaries. The material for the study was transport sociolectisms selected by the method of continuous sampling from various mass media (over 120 words). A characteristic feature of the language of mass media in recent years is the intensification of the use of various sociolectisms from the sphere of transport in order to give the message greater imagery, emotionality and expressiveness, often non-stenciledness, as well as to facilitate the perception of information by readers, listeners, viewers. The article analyzes in detail the main thematic groups of transport substandard vocabulary. It was found that in a number of genres of mass media (interview, report, conversation, feuilleton, commentary) the most numerous is the group for designating various brands and features of cars and other means of transportation. Also considerable are the names of various parts of cars, nominations of actions and states, naming drivers. Less numerous are the groups for designating poor-quality cars or vehicles with defects or damage, for naming types of fuel, and various sociolectisms inextricably linked with transport. It was shown that in all thematic groups, evaluative units dominate, which appeared mainly due to metaphorical transfer. It was found that in the word formation of transport sociolectisms, semantic derivation significantly prevails, suffixation and univerbation are productive. Prefixal, prefix-suffixal methods and composition are less productive in the creation of the analyzed words. Synonymy is also characteristic of substandard vocabulary.

Keywords: media language, slang, sociolectism, substandard vocabulary.

Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Вступ. У сучасній лінгвістиці засвідчено істотне збільшення чисельності наукових праць, присвячених студіюванню динамічного розвитку словникового складу мов. Водночас варто зазначити: поки що недостатньо уваги приділено ґрунтовному вивченню особливостей збагачення та функціонування некодифікованої лексики різних соціолектів. Адже одиниці останніх із лінгвістичного погляду – це слова

розмовного стилю, що є важливим джерелом поповнення мови й альтернативою занадто заформалізованим, офіційним і нерідко «сухим» книжним лексемам літературної вжитку та які вносять у мову живий струмінь, роблять її більш образною, емоційною, експресивною, а тому потребують ґрунтовного дослідження й закріплення в спеціальних лексикографічних працях.

Відомо, що нині в Україні є величезна кількість людей, які так чи так пов'язані з транспортними засобами. Передусім це власники автомобілів, мотоциклів, моторолерів, мопедів, квадроциклів, а також особи, чия професія пов'язана з транспортом, – водії автобусів, тролейбусів, трамваїв, вантажівок, маршруток, далекобійники, таксисти, автоперегонники, механіки, слюсарі, диспетчери, автопродавці й перекупники, автофани та ін. Названа спільнота у своїй комунікації нерідко послуговується соціолектними одиницями – жаргонізмами й сленгізмами, переважна більшість яких є загальновживаними. Водночас кожна із зазначених вище суспільних груп має і власний специфічний соціальний діалект. Характерна особливість названих соціолектизмів – динамічний розвиток, постійне продукування нових одиниць унаслідок науково-технічного прогресу, глобалізації. Важливо й те, що їх використання не має вікових обмежень, адже в транспортній галузі ними користуються особи від 18 і до 100 років.

Засвідчено, що масмедійний дискурс початку XXI сторіччя – надзвичайно динамічна підсистема, яка переконливо відбиває тенденції в розвитку різних шарів лексики загальнонародної мови. Помічено, що характерна особливість мови ЗМІ останніх років – активізація використання різноманітної субстандартної лексики, зокрема й соціолектизмів із сфери транспорту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українському мовознавстві транспортна соціолектна проблематика на сьогодні, на жаль, ще мало простудійована. Вона представлена лише в окремих статтях таких науковців, як: Н. Мельник, А. Янчишин, Н. Нікуліна, О. Таран, а також почасти в дисертації Т. Левченко (Левченко, 2021, с. 268 – 273) і в монографії Л. Ставицької (Ставицька, 2005, с. 230 – 231). Натомість корпус названої вище субстандартної лексики постійно активно поповнюється, урізноманітнюється, модифікується, а через це потребує спеціального поглибленого вивчення в структурному, семантичному, стилістичному, когнітивному та інших аспектах. Це й визначає актуальність цієї студії.

Мета статті – виявити й проаналізувати різні тематичні групи здебільшого некодифікованих соціолектних слів на матеріалі мови ЗМІ початку XXI сторіччя.

Матеріалом дослідження слугувала транспортна субстандартна лексика, дібрана методом суцільної вибірки з різноманітних ЗМІ (газет, журналів, теле- і радіопередач), корпус якої налічує понад 120 одиниць.

Методи й прийоми дослідження. У статті використано: *метод спостереження* та *суцільної вибірки* (для виявлення та відбору транспортних жаргонізмів і сленгізмів із сучасних українськомовних масмедіа); *описовий метод* (для інвентаризації та класифікації емпіричного матеріалу); *метод порівняння* (для порівняння соціолектних некодифікованих одиниць із кодифікованими); *індуктивний метод* (із метою визначення напряму аналізу від накопичення корпусу студійованих слів до їх систематизації); *функційний метод* (дав змогу розкрити функції відповідних соціолектизмів у мові ЗМІ); *компонентний аналіз* (із метою визначення семантики й усебічного вивчення значень досліджуваних субстандартизмів); *контекстний аналіз* (дав змогу безпосередньо визначати умови текстового використання розглядуваних одиниць); частково було використано *кількісний аналіз*.

Виклад основного змісту. На сьогодні в українській і зарубіжній лінгвістичній науці є немало різних тлумачень термінів «жаргон» і «сленг». Саме тому вважаємо, що передусім варто визначитися з термінологічним апаратом цього дослідження. Ми переконані, що ***жаргон*** – це напіввідкрита підсистема лексичних і фразеологічних емоційно-оцінних експресивних одиниць, застосовувана певними виробничо-професійними, віковими, соціальними прошарками, об'єднаннями осіб за певними інтересами, зацікавленістю з метою бути оригінальними й відособленими від решти мовних спільнот. Переконливими прикладами транспортних жаргонізмів є слова, на зразок: *кайзер* 'вантажний автомобіль КрАЗ', *сороконіжка* 'багатоколісний тягач або причіп', *дизель* 'автомобіль, що працює на дизельному пальному', *прибамбас, примочка* 'додаткове обладнання для покращення автомобіля' та багато ін. На нашу думку, ***сленг*** є відкритою та відносно стабільною для певного періоду лінгвальною підсистемою лексичних і фразеологічних одиниць живої розмовної нелітературної мови, що через їх поширеність серед значного кола мовців певного етносу та звідси й значну загальновідомість уже перебуває на межі входження до літературної розмовної лексики, напр.: *беха/бумер* 'автомобіль BMW', *копійка* 'легковий автомобіль ВАЗ 2101', *автомат* 'автоматична коробка передач', *підрізати* 'несподівано стрімко обігнати який-небудь транспортний засіб (переважно автомобіль), перешкоджаючи його подальшому рухові, створивши аварійну або близьку до неї ситуацію на дорозі', *шумахер* 'водій, який зловживає швидкістю; той, хто любить швидку їзду» та ін. Досліджуваний нами транспортний соціолект, із одного боку, – це відкрита підсистема, одиниці якої проникають у міжжаргон, або інтержаргон, і в загальнонародне розмовне мовлення та зрозумілі багатьом людям, а з іншого, – доволі специфічна і зрозуміла лише для осіб певної із зазначених вище груп. Субстандартна лексика транспортників відзначається динамікою, яка зумовлена глобалізацією, науково-технічним прогресом: розвиток машинобудівної індустрії спричиняє

виникнення нових різновидів і марок автомобілів, агрегатів, вузлів, деталей та ін., наприклад, із появою електричних автомобілів виник місткий жаргонізм на їх позначення – *електричка*.

Характерна особливість осіб, пов'язаних із транспортом, – винахідливість і креативність у процесах номінування. Помічено, що надзвичайно вагому роль у називанні відіграють різноманітні асоціації, які нерідко зумовлені соціальним статусом, віком, рівнем освіченості й культури транспортників, а також контекстом. У мові ЗМІ кореспонденти й різні учасники комунікації використовують аналізовані соціолектизми з метою надання повідомленню більшої образності, емоційності й експресивності, нерідко нетрафаретності. Також однією з важливих функцій названих одиниць у ЗМІ може бути прагнення сприяти полегшенню сприйняття інформації читачами, слухачами, глядачами, тобто бути ближчими до мови народу.

У сучасних українськомовних масмедіа зафіксовано кілька тематичних груп транспортних соціолектизмів. Найбільшу з них становлять назви різноманітних марок автомобілів та інших засобів пересування. Засвідчено узагальнені соціолектні найменування для групи автомобілів за етнічною специфікою: *американець* 'автомобіль виробництва відомих американських фірм', *британець, англієць* 'автомобіль виробництва відомих фірм Великої Британії', *японець* 'автомобіль виробництва відомих японських фірм', *німець* 'автомобіль виробництва відомих німецьких фірм', *китаєць* 'автомобіль виробництва відомих китайських фірм', *швед* 'автомобіль виробництва відомих шведських фірм', рідше – за географічною (територіальною) ознакою: *європеєць* 'автомобіль виробництва відомих європейських фірм', *азіат/азіят* 'автомобіль виробництва відомих азійських фірм', *баварець* (від назви землі Баварія в Німеччині) 'автомобіль виробництва відомої фірми BMW', *баварка* 'автомашина виробництва відомої фірми BMW', *волинець* 'автомобіль ЛУАЗ-969М' та ін. Пор. у контексті: *Усе про автомобіль Mazda 6: чому «**японець**» настільки популярний та хто його головні конкуренти* (ТСН, 13.03, 2021, 13:35); *Також у списку засвітився один «**японець**» від концерну Mazda Motor Co і ще один **«швед»** від компанії Aktiebolaget* Volvo (автожурнал «Master Service», 20.08, 2018)*; Нагадаємо, що зовсім недавно, всього пару років тому, на 1-му етапі в найстаршому класі, якраз тільки названому «Супер Турингом», стартувала нехай і яскрава, але лише одна-єдина машина, що відповідає йому – «БМВ» Бориса Каргіна. І нічого! Наприкінці того сезону до неї приєдналася ще одна «**баварка**» – Олега Сокирби, яка на той момент мала зовсім інший, куди скромніший, ніж сьогодні, вигляд* (https://motorcar.com.ua › tag › kilczevi-gonky); *За 16 000 гривень в інтернеті можна придбати ЛУАЗ-969М 1992 року випуску, прозваний у народі «**Волинцем**»* (газета Gazeta.ua, 07.08, 2013, 13:14).

Зібраний фактичний матеріал засвідчив, що значна частина соціолектних транспортних назв утворена від стилістично маркованих анімалізмів, зокрема зоометафор, які неординарно, влучно й дотепно характеризують різні марки автомобілів, а також інші види перевізних засобів: *тиранозавр* ‘Nissan TERRANO’, *бегемот* ‘Toyota Land Cruiser’, *мерин* ‘Mersedes’, *корова* ‘Волга’, *кабан* ‘Mercedes-Benz W140’, *крокодил* ‘Wolksvagen Passat’, *козел/козлик* ‘ГАЗ 69’, *кошак* ‘Nissan QASHQAI’, *ґедзь/ґедзик* ‘Hyundai-Getz’, *собака* ‘електропоїзд’, *пуголовок* ‘тягач без напівпричепа (фура) ’, *баран, кінь* ‘трамвай’, *їжак, їжачок* ‘мотоцикл марки «ІЖ»’, *козлик* ‘легкий дорожній мотоцикл’ та ін. Пор.: *Схоже, «нульцевий» Mercedes займе у сімейному гаражі місце позашляховика, який вказаний у декларації Луценко за 2016 рік. Той «**мерин**» вартував 1,7 мільйона гривень* (газета «Високий Замок», 18.05, 2017); *На авторинку в Луцьку минулої неділі «копійку» можна було сторгувати за 900-1600 умовних одиниць, залежно від року випуску і стану автомобіля. «**Корова**» коштувала від 800 до 1800 доларів, «**крокодил**» 2,5 – 4 тисячі, … «бочка» – 3 – 7 тисяч «зелених»* (газета «Волинь», 17.08, 2004); *ГАЗ-69 – радянський легковий автомобіль підвищеної прохідності. У народі відомий як «**козлик**»* (firtka, 15.07, 2013, 23:16). Цікаво, що жаргонні номінації *кошак* і *ґедзь/ґедзик* виникли явно внаслідок паронімійної атракції – способу організації слова або тексту, що забезпечує емоційно-смислове наповнення змісту, яке ґрунтується на фоносемантичній грі, фонетичному й семантичному зближенні елементів, позбавлених етимологічної, словотвірної та смислової спорідненості.

Назви продуктів харчування активно використовують під час іменування різних марок автомобілів: *пиріжок, кефір* ‘іжевський «Москвич-2715» (фургон)’, *батон* ‘УАЗ-452’; *бублик* ‘Nissan BLUEBIRD’; *чифір, кефір* ‘Nissan CEFIRO’, *ескімо* ‘Mitsubishi ECSIMO’ тощо, наприклад: *Свідки розповідали, що трупи тварин на цю галявину звозила авто «пиріжок»* (газета «Gazeta.ua», 10.04, 2009, 07:13).

Деякі транспортні засоби номіновано за особливостями їхньої будови, зовнішнього вигляду, звукового супроводу: *сарай/сараяка* ‘масивний автомобіль або машина з кузовом’, *танк* ‘великий і потужний; надзвичайно дорогий автомобіль’, *рогатий* ‘тролейбус’, *гармошка* ‘зчленований автобус або тролейбус’, *бочка* ‘Audi 80’, *зубило* ‘ВАЗ-2108 «Супутник»’, *кубик* ‘Mercedes Gelendwagen’, *сигара* ‘Audi 100’, *дирчик* ‘легкий дорожній мотоцикл’ та ін. Пор.: *На таких танках їздить тільки братва й народні депутати (радіо «Промінь», 18.04, 2014, 12.45); Циганське весілля: Як на Закарпатті роми одружувались на 5 Мерседесах-«кубиках»* (телеканал «Еспресо», 11.01, 2016, 12:47). Нерідко контекст може детально пояснювати, чому саме таку назву дано автомобілю: *За специфічну зовнішність – роздуту нижню частину та сильно нахилене лобове, заднє та бічні стекла – вітчизняні*

автолюбителі дали моделі Audi 80 третього покоління влучне прізвисько: бочка (https://bereh.home.cx.ua › c...).

Засвідчено в мові ЗМІ субстандартизми, що постали на основі метафоричного переосмислення різних назв реалій довкілля, зокрема на позначення різних предметів: *крісло* ‘Toyota CRESTO’, *табуретка* ‘малолітражний автомобіль «Ока»’, *чайник* ‘Тойота Чайзер 100’, *бляха* ‘вживаний автомобіль із європейським номером, увезений в Україну без сплати мита й подальшої перереєстрації’, *корч* ‘максимально полегшений автомобіль для спортивних змагань, із якого знято зайві сидіння, оббивки, шумоізоляцію, магнітофон тощо’. Пор.: *Карати по-новому: ДФС хоче посилити штрафи за авто на «бляхах»* (заголовок статті) (газета «Економічна правда», 01.09, 2017, 09:30); *– Доки Верховна Рада не прийняла закон, власників «блях» штрафуватимуть, – говорить директор компанії «Автоконсалтинг» Олег Омельницький, 42 роки. – Тому поки що краще не їздити на нерозмитнених автомобілях* (газета «Gazeta.ua», 30.08, 2019, 23:31). Цікавою є етимологія автомобіля *корч*: очевидно, слово походить від лексеми *корчувати*, коли частину деталей безжально усувають («корчують») для зменшення ваги машини.

Також зафіксовано номінації неякісних автомобілів або з дефектами чи пошкодженнями: *шарабан* ‘старий автомобіль у поганому стані’, *таз/тазик* ‘старий радянський або російський автомобіль’, *корч* ‘погана машина іноземного виробництва’, *драндулет* ‘автомобіль застарілої модифікації’, *биток* ‘автомобіль, який був битий унаслідок аварії’, *відро* ‘старий автомобіль, що розвалюється на ходу, перебуваючи в поганому стані’ та ін. Варто зауважити, що транспортний засіб, названий останнім, виник на основі конденсації фразеологізму *відро з болтами*. Пор. у контекстах: *У колись багатий, а тепер заставлений військовими машинами двір, заїжджає «корч» – старенька автівка на єврobляхах, пофарбована у зелений колір* («Радіо Свобода», 21.03, 2021, 16: 00); *А Jeep Renegade – це взагалі цілий скарб для НАЗК. Його купила Людмила Калабіна, заступниця начальника відділу проведення документальних перевірок управління проведення митного аудиту. Купила за 35 тисяч гривень. Так, це «биток» зі США, однак конкретно це авто було куплене в Америці за 2900 доларів, що зовсім не збігається із заявленою ціною в декларації співробітниці митниці* (ТСН, 25.02, 2025, 15:21).

Значне різноманіття властиве тематичній групі номінацій частин автомобілів, які нерідко постали внаслідок переносного вживання, зокрема метафори: *бочина* ‘бічна частина автомобіля’, *клітка* ‘елемент каркаса безпеки’, *корба* ‘мотор’, *джедай* ‘тип двигуна GDI на японських автомобілях Mitsubishi’, *механіка* ‘механічна коробка передач’, *автомат* ‘автоматична коробка передач’, *каструля* ‘корпус повітряного фільтра на карбюраторних автомашинах’, *глушак/глушка/глушок* ‘глушник’, *горщик* ‘циліндр двигуна’, *кочерга* ‘механічна коробка передач’, *гашетка* ‘педаль газу’, *галогенка* ‘галогенова лампочка’ тощо. Напр.:

З моменту винаходу першої автоматичної трансмісії прихильники «механіки» і «автоматів» не можуть переконати один одного. Ми зібрали всі докази на користь МКП (mmr.net.ua › advice › exploitation); *Що стосується реальних удосконалень [автомобіля ВАЗ 2107], то їх тут не багато: «біксенон у фарах і ксенон у галогенках, коробка FIAT 5 ст, електронна система запалювання і вдосконалена панель приладів»* (газета «Gazeta.ua», 07.08, 2013, 13:14). У процесах продукування транспортних жаргонізмів активно використовують метафори-соматизми: *голова* ‘головка блоку циліндрів’, *губа* ‘спойлер по низу бампера’, *ніздря* ‘повітрозабірник інтеркулера турбіни’, *очі* ‘фари’, *вуха* ‘дзеркала біля бокового переднього скла автомобіля’ та ін. Як бачимо, ця тематична група також є однією з найбільших.

Наступну тематичну групу становлять доволі поширені назви дій і станів, нерозривно пов’язаних із транспортом: *танцювати* ‘постійно маневрувати, об’їжджаючи ями та виступи на дорозі’, *брити* ‘обганяти перевізницький транспортний засіб і забирати пасажирів у конкурента (про маршрутників) ’, *наїстися* ‘розлити пальне, переповнивши бак автомобіля’, *поцілувати* ‘зробити вм’ятину на кузові транспортного засобу внаслідок зіткнення’, *догнати* ‘спричинити аварію, ударивши попередній автомобіль’, *кидати* ‘обганяти транспортний засіб’, *притопити* ‘пришвидшити рух транспортного засобу’, *топити* ‘дуже швидко їхати’, *назбирати* ‘їхати дуже повільно й не давати змоги обігнати чисельним транспортним засобам позаду’, *прикурити* ‘заживити електромережу автомобіля від акумулятора іншої машини’ тощо. Напр.: *В цьому випадку заднє авто може «поцілувати» тебе «в задок». Дистанція* (телеканал «2+2», 12.03, 2019); *Як безпечно «прикурити» розряджений акумулятор: автоексперти поділились секретами* (ТСН, 18.01, 2025, 00:59).

До ще однієї тематичної групи відносимо номінації водіїв транспортних засобів. Такі соціолектні одиниці є переважно стилістично маркованими (здебільшого негативно оцінними) і відображають тенденцію до антропоцентризму в українській мові початку XXI сторіччя: *шоферюга, водило, їздун* ‘поганий або невправний водій’, *бомбило* ‘таксист-приватник, який займається нелегальним візництвом’, *водятел* ‘водій, який не дотримується правил дорожнього руху, створює перешкоди іншим його учасникам’, *шахіст* ‘водій, який перебудовується з ряду в ряд, лавіруючи між іншими автомобілями, щоб випередити їх’, *чайник* ‘недосвідчений учасник дорожнього руху’, *доїздун* ‘той, хто не піднімається вище останньої позиції під час перегонів і має на меті лише доїхати до фінішу’, *бубнілка* ‘штурман’, *фурник* ‘водій великовантажного автомобіля, який їздить на далекі відстані’ та ін. Пор.: *Шоферюзі – по заслузі* (заголовок статті) *Знайдено водія, який збив насмерть дитину і втік* (підзаголовок статті) (газета «Україна молода», 14.03, 2002, с. 8); *Ну, водятел, і який результат твого «поспішав»?* (bug.org.ua› news› volodymyr› na-trasi-luczk-volodymyr-trapylasya).

Засвідчено також відонімне апелятивне утворення *шумахер*, зокрема від прізвища всесвітньо відомим автогонщика – Міхаеля Шумахера. Цей соціолектизм має три значення: 1) ‘водій, який зловживає швидкістю; той, хто любить швидку їзду’; 2) ‘надзвичайно досвідчений автоперегонник або водій’; 3) ‘водій тролейбуса чи маршрутки’.

Невелику групу, порівняно з попередніми, становлять назви пального для транспортних засобів: *бензина, бензик, бенз, петроль* ‘бензин’, *соляра, дизель* ‘дизельне паливо’, *бодяга* ‘неякісне, розбавлене пальне; фальсифікат’. Напр.: *І тут ми приходимо до нашого кейса, коли тіньовий бізнес пішов в атаку на експертів, журналістів, активістів, які, по суті, єдині, хто каже та показує цю національну ганьбу з паливною бодягою, токсичними вихлопами та вбивством автомобілів* (газета «Дзеркало тижня», 29.07, 2021, 08:30).

Останню тематичну групу формують різноманітні соціолектизми, нерозривно пов’язані з транспортом: *шиномонтажка* ‘шиномонтажна майстерня’, *естеоха* ‘станція технічного обслуговування автмобілів’, *дальняк* ‘дальній рейс’, *дуля* ‘дорожня розв’язка’, *гриж*а ‘деформація гумової частини шини, що виявляється у вигляді здуття’, *свинина* ‘шкіряний салон автомобіля’, *фа-фа* ‘звуковий сигнал’, *фарш* 1) ‘максимальна комплектація автомобільного салону’; 2) ‘максимум належних зручностей в автомобілі’ та ін. Цікаво, що останнє з названих слів утворене шляхом конденсації фразеологізму *повний фарш.* Пор. у контекстах: *На* ***шиномонтажках*** *почався сезонний ажіотаж* (ТСН, 28.10, 2017, 21:22); *Від чого на шині з’являється «****гриж*****а» і що з цим робити* (https://www.ukr.net› auto).

Становлять інтерес і словотвірні особливості транспортних соціолектизмів. Зібраний корпус фактичного матеріалу доводить, що в продукуванні аналізованих одиниць істотно домінує семантична деривація. Наведені вище приклади та ще чимало субстандартних слів постали саме завдяки метафорі. Вона є потужним локомотивом різноманітних переносних образних утворень, на зразок: *пролісок* ‘автомобіль, який у холодну пору року перебуває під шаром снігу’, *мізки* ‘електронне обладнання автомобіля’, *ласти* ‘широкі колеса’, *гірлянда, люстра* ‘проблискові маячки різних кольорів, встановлені на даху автомобіля’, *вихлоп* ‘перегар із рота водія’ та багато ін.

Другу позицію посідає морфологічний спосіб словотворення. У ньому найбільш продуктивною є суфіксація. Транспортні соціолектизми деривуються за допомогою таки формантів: ***-ик*** (*прадик* ‘Land Cruiser Prado’, *сафарик* ‘Nissan Safary’, *лачик* ‘Chevrolet Lacetti’, *квадрик* ‘квадроцикл’); ***-к(а)*** (*хюндайка* ‘Hyundai’, *сигналка* ‘сигналізація’, *самовозка* ‘болід Формули 1’); ***-ух(а)*** (*маздуха* ‘Мазда’, *тавруха* ‘Таврія’, *беемвуха* ‘BMW’), ***-іст*** (*жигіст* ‘власник автомобіля «Жигулі»’, *бомбіст* ‘таксист-приватник, який займається нелегальним візництвом’), ***-ак*** (*волжак* ‘Волга’, *крузак* ‘Toyota Land Cruiser’) та ін. Малопродуктивними у творенні аналізованих слів є: префіксальний

(*напівавтомат* ‘напівавтоматична коробка передач’, *недоолімпієць* ‘автомобіль «Ауді»’,), префіксально-суфіксальний (*безпробіжний* ‘автомобіль без пробігу’, *піддорожник* ‘автоінспектор’), основоскладання (*пузотер* ‘автомобіль із малим дорожнім просвітом (кліренсом)’, *лоховоз* ‘старий автобус’).

Засвідчено зростання продуктивності універбації як важливого способу економії зусиль у розмовному мовленні: *безлімітка* ‘автомобіль із безлімітною швидкістю’, *легковуха* ‘легковий автмобіль’, *капіталка* ‘капітальний ремонт транспортного засобу’, *зустрічка* ‘зустрічна смуга руху’, *лобар/лобовуха* ‘лобове скло автомобіля’ та ін.

Для аналізованого соціолекту характерна також синонімія. На нашу думку, вона спричинена передусім широкою географічною локацією транспортників, адже в різних регіонах України той самий засіб пересування мовці називають по-різному. Також це може бути пов’язано з постійним прагненням дати нову та свіжішу, а то й дотепнішу назву. Так, було виявлено, що найбільший синонімічний ряд становлять номінації різних модифікацій автомобіля «Запорожець»: *горбатий, зепер, козачок, мішковоз, жопер* ‘ЗАЗ-395’, *жорик* ‘Запорожець-965’, *вухатий* ‘ЗАЗ-968’. Нерідко синонімія тісно переплітається із звуковою мімікрією, варіантністю, грою слів, жартівливістю: *крузер, крузак, кукурузер* ‘автомобіль «Toyota Land Cruiser»’; *беемвуха, беемка, беха, бемер, бімер бумер* ‘автомобіль «BMW»’; *пижик, піжон* ‘автомобіль «Peugeot»’; *мерс, мерин* ‘автомобіль «Mersedes»’ та ін.

Висновки. Отже, у результаті проведеного дослідження виявлено, що транспортні соціолектизми в основному є стилістично маркованими одиницями й функціонують переважно в таких масмедійних жанрах, як: інтерв’ю, репортаж, бесіда, фейлетон, коментар та ін. З’ясовано, що серед тематичних груп найбільшу становлять назви різноманітних марок і особливостей автомобілів та інших засобів пересування. Також чисельними є номінації різних частин автомобілів, назви дій та станів, нерозривно пов’язаних із транспортом, іменування водіїв. Було встановлено, що в словотворенні транспортних соціолектизмів істотно домінує семантична деривація, виявляють продуктивність суфіксація та універбація. Синонімія також характерна для досліджуваного виду субстандартної лексики.

У перспективі плануємо простудіювати стилістичні особливості транспортні соціолектизми в масмедійному, інтернетному та художньому дискурсах.

Література

Левченко, Т. М. (2021). *Субстандартна лексика в мові засобів масової комунікації: стилістика і прагматика*: дис. ... д-ра філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. Переяслав, 498 с.

Мельник, Н. (2012). Особливості формування автомобільного сленгу. *Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька академія». Серія філологічна*. Вип. 31. С. 80 – 82.

Нікуліна, Н. & Таран, О. (2024). Сленг автомобілістів у дискурсивній практиці українських мегаполісів. *Соціально-психологічний супровід у мегаполісі: колективна монографія* (С. 286 – 304). Харків: Видавництво Іванченка І. С.

Ставицька, Л. О. (2005). *Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української*. Київ: Критика, 464 с.

Янчишин, А. (2017). Власні назви автомобілів у сленговому мовленні українців. *Наук. зап. ТНПУ. Серія: Мовознавство*. Вип. 1. С. 353 – 356.

Стаття надійшла до редакції 28.03.2025 р.
Прийнято до друку 01.05.2025 р.
Рецензент – канд. філол. наук, проф. Ігнатьєва С. Є.